SEJ
SPOŁECZEŃSTWO
EDUKACJA
JĘZYK

Tom 19/2024, ss. 59-72
ISSN 2353-1266
e-ISSN 2449-7983
DOI: 10.19251/sej/2024.19(5)
www.sej.mazowiecka.edu.pl
Otrzymano: 18.11.2023
Zaakceptowano: 13.06.2024
Opublikowano: 30.10.2024

CC BY

Renata Miszczuk
Uniwersytet Jana Kochanowskiego Kielce
ORCID- 0000-0001-7529-5702

POTRZEBY SENIORÓW W ŚWIĘTOKRZYSKICH UNIWERSYTETACH TRZECIEGO WIEKU

THE NEEDS OF SENIORS IN THE ŚWIĘTOKRZYSKIE UNIVERSITIES OF THE THIRD AGE

Streszczenie

Obserwując zmiany zachodzące w polskim społeczeństwie, szczególnie zmiany demograficzne, zauważa się zjawisko starzenia się populacji. Z tego też względu należałoby podjąć działania zmierzające w kierunku zaspokojenia potrzeb i oczekiwań osób starszych, okazać większe zainteresowanie i wsparcie dla tej grupy społecznej. Przede wszystkim w dziedzinie aktywizacji seniorów, by mogli oni pozostać jak najdłużej w swoim środowisku, czerpiąc radość z życia i podejmowanych działań. Instytucjami realizującymi zadania z zakresu działań aktywizujących, edukacyjnych i integrujących osoby starsze są uniwersytety trzeciego wieku (UTW). Celem artykułu jest pokazanie ich

Summary

Observing the changes taking place in Polish society, especially demographic changes, the phenomenon of society aging is noticed. For this reason, actions should be taken to meet the needs and expectations of older people and show greater interest and support for this social group. First of all, in the field of activating seniors so that they can stay in their environment as long as possible, enjoying life and the activities they undertake. One of the institutions carrying out tasks in the field of activating, educational and integrating older people are Universities of the Third Age. The aim of the article is to learn about the role of Universities of the Third Age in meeting the needs of older

roli w zaspokajaniu potrzeb osób starszych. W tekście zostanie przedstawiona przyjęta przez autora typologia potrzeb, następnie opis świętokrzyskich UTW oraz przedmiot i metodologia badań własnych wraz z omówieniem wyników.

Słowa kluczowe: potrzeby, osoba starsza, senior, edukacja, uniwersytet trzeciego wieku

people. The typology of needs adopted by the author will be presented, followed by a description of the Świętokrzyskie University of Technology, and the subject and methodology of own research will be presented along with a discussion of the results.

Keywords: needs, older person, senior, education, University of the Third Age

Wprowadzenie

Obserwując zmiany zachodzące w polskim społeczeństwie, szczególnie zmiany demograficzne, zauważa się zjawisko starzenia się populacji, a więc wydłużenie przeciętnego czasu trwania życia oraz stały wzrost liczby osób w wieku 60+. Z upływem lat przybywa osób starszych, dysponujących dużą ilością wolnego czasu i chcących go spożytkować w sposób aktywny. Z tego też względu należałoby podjąć działania zmierzające w kierunku zaspokojenia potrzeb i pragnień seniorów, okazać większe zainteresowanie i wsparcie dla tej grupy społecznej, przede wszystkim w dziedzinie aktywizacji, by mogli pozostać jak najdłużej w swoim środowisku, czerpiąc radość z życia i podejmowanych działań.

Jedną z instytucji realizującą zadania z zakresu działań aktywizujących, edukacyjnych oraz integrujących osoby starsze jest uniwersytet trzeciego wieku (UTW). To miejsce zrzeszające zazwyczaj osoby w wieku 60+, proponujące im przede wszystkim zajęcia o charakterze edukacyjnym, integracyjnym, artystycznym i turystycznym. W ten sposób zostaje stworzona możliwość integracji, wymiany doświadczeń i poglądów oraz realizacji własnych pasji. Uczestnictwo w UTW stanowi również źródło niewyczerpanych inspiracji i ciągłej pracy nad sobą.

Proces starzenia się społeczeństwa spowodował wzrost zainteresowania zarówno uniwersytetami trzeciego wieku, jak również potrzebami osób starszych. Godne starzenie się stało się ważnym elementem jakości życia. To, jak się starzejemy, jak akceptujemy ten proces, kształtuje się już znacznie wcześniej, zanim wejdziemy w wiek senioralny. Odbywa się to między innymi poprzez różne formy aktywności fizycznej, psychicznej, społecznej czy edukacyjnej.

W życiu człowieka potrzeby odgrywają bardzo ważną rolę. Konieczność ich zaspokajania motywuje ludzi do działania, nadaje cel i sens istnieniu. Również osoby starsze mają swoje indywidualne pragnienia i prawo do ich realizacji oraz mogą oczekiwać od kręgu swoich najbliższych, jak i od społeczeństwa, że pomogą im w ich zaspokojeniu (Strzelec 2008, 179).

Teorie potrzeb podkreślają znaczenie zrozumienia czynników wewnętrznych, które determinują postępowanie człowieka. Naukowcy je tworzący poszukują

odpowiedzi na pytania: „Jakie potrzeby ludzie chcą zaspokoić?", „Co zmusza ich do działania?". Teorie te zakładają, że każdy człowiek posiada hierarchię wewnętrznych potrzeb i dąży do ich całkowitego lub przynajmniej częściowego zaspokojenia (Reykowski 1975, 206–207), co z kolei stanowi siłę napędową skłaniającą ludzi do podejmowania konkretnych działań.

Celem artykułu jest poznanie roli UTW w zaspokajaniu potrzeb osób starszych. W niniejszym tekście zostanie przedstawiona przyjęta przez autora typologia potrzeb, następnie opis świętokrzyskich UTW oraz przedmiot i metodologia badań własnych wraz z omówieniem wyników.

1. Definicja i klasyfikacja potrzeb

Można wyszczególnić kilka podstawowych teorii potrzeb, które wywołują u ludzi motywację do działania. Samo pojęcie potrzeby może być różnie definiowane. Mówiąc o potrzebach, należy w pierwszej kolejności przypomnieć ich podstawową hierarchię, którą przedstawił Abraham Maslow (Maslow 2009, 62–76). Oparta została na hipotezie, jakoby człowiek w działaniu dążył do zaspokojenia potrzeb, które tworzą logiczną strukturę i obejmują obszary fizjologiczne, bezpieczeństwa, społeczne, szacunku i samorealizacji.

Piramida Maslowa określa hierarchię potrzeb zarówno u osób starszych, jak i młodszych. Na dole znajdują się podstawowe potrzeby, które muszą zostać zaspokojone, aby człowiek mógł skupić się na potrzebach wyższego rzędu. Potrzeby od najważniejszych do najmniej ważnych kształtują się w tej koncepcji następująco:

- potrzeby fizjologiczne – jedzenie, picie, toaleta, schronienie;
- potrzeba bezpieczeństwa – stabilność finansowa, praca, zdrowie, brak zagrożeń zewnętrznych;
- potrzeba przynależności – relacje, akceptacja, przynależność do grupy, przyjaźń;
- potrzeba uznania – uznanie, prestiż, docenianie, poczucie własnej wartości, sukces, szacunek;
- potrzeba samorealizacji – potrzeba rozwoju osobistego i duchowego, doskonalenie i realizacja marzeń (Strelau 2000, 642).

Na potrzeby pedagogiki społecznej Aleksander Kamiński zdefiniował pojęcie potrzeby jako: „brak czegoś, wprowadzający jednostkę w niepożądany stan, będący zwykle motywem do działania w kierunku odpowiedniej zmiany tego stanu, czyli zaspokojenia potrzeby" (Kamiński 1974, 47). Potrzeby są zatem czynnikami, które dynamizują ludzkie działanie i odgrywają ważną rolę w egzystencji jednostki żyjącej i funkcjonującej w określonym środowisku bądź grupie społecznej.

Potrzeby osób w podeszłym wieku mogą okazać się inne niż osób w pozostałych okresach życia. Zmieniają się bowiem razem z każdym człowiekiem, z upływem lat. Te, które w poprzednich latach były ważne, tracą na znaczeniu ze względu na sytuacje, które przeżywają ludzie starsi, natomiast inne mogą się nasilać.

W literaturze przedmiotu można odnaleźć próby określenia pragnień seniorów. Jedna z nich ukazuje następującą listę potrzeb:

- wykonywanie społecznie użytecznych działań;
- uznanie za część społeczeństwa, społeczności, grupy i odgrywania w nich określonej roli;
- wypełnienie zwiększonej ilości czasu wolnego w satysfakcjonujący sposób;
- utrzymywanie stosunków towarzyskich;
- uznanie za jednostkę ludzką; stwarzanie okazji i sposobności do poczucia dokonań i ekspresji;
- odpowiednia stymulacja psychiczna i umysłowa;
- ochrona zdrowia i dostęp do opieki zdrowotnej;
- odpowiednio ustalony tryb życia i utrzymanie stosunków z rodziną; duchowa satysfakcja (Hrapkiewicz 2005, 103–112).

Z kolei według Joanny Staręgi-Piasek do potrzeb osób starszych należą:

- potrzeba bezpieczeństwa;
- potrzeba przynależności;
- potrzeba niezależności;
- potrzeba uzależnienia;
- potrzeba użyteczności;
- potrzeba prestiżu (Staręga-Piasek 1975, 130).

Realizacja potrzeb ma podstawowe znaczenie dla jakości funkcjonowania osób w podeszłym wieku. Wśród najważniejszych Brunon Synak wymienia:

1. potrzebę integracji ze środowiskiem oraz najbliższą rodziną;
2. potrzebę użyteczności i uznania (udział w instytucjonalnych formach aktywności społecznej);
3. potrzebę autonomii (niezależność bytowa i ekonomiczna);
4. potrzebę bezpieczeństwa (w funkcjonowaniu codziennym);
5. potrzebę satysfakcji życiowej (subiektywne zadowolenie z usytuowania w środowisku) (Parnowski 2007, 31–36).

Potrzeby ludzi w wieku podeszłym zazwyczaj mają charakter złożony. W ocenie procesu starzenia się człowieka oprócz wieku kalendarzowego, który tylko w niewielkim stopniu determinuje duchową i fizyczną sprawność osoby, konieczne jest uwzględnienie również wieku biologicznego oraz stanu psychicznego i sytuacji społecznej. Do tych aspektów odnosi się typologia potrzeb zaproponowana przez Howarda McCluskyego. Należą do nich: potrzeby radzenia sobie, potrzeby ekspresyjne, potrzeby wspierania, potrzeby wywierania wpływu i potrzeby transcedentalne.

1. Potrzeba radzenia sobie z procesem starzenia się. Wynika z konieczności przetrwania z obniżaniem energii i witalności, ale również chęci uczestnictwa w społeczeństwie. Realizacja tej potrzeby związana jest również z koniecznością akceptacji przemian nie tylko biologiczno-fizjologicznych, ale przede wszystkim psychicznych. Zachodzące zmiany u osób starszych to również zmiany pozycji

i roli społecznej. Jakże ważne jest radzenie sobie z trudnościami finansowymi, zdrowotnymi, chorobami czy nadchodzącą niepełnosprawnością (Pikuła 2016). Problemy życia codziennego stanowią zróżnicowaną, co do wskazywanych trudności kategorię. Można wśród nich wyróżnić trzy obszary. Po pierwsze są to zmagania z czynnościami dnia codziennego. Drugi obszar to nadmiar czasu wolnego, brak zainteresowań, brak umiejętności organizowania sobie czasu. Trzeci zakres to natomiast niedostosowanie do współczesności czy też jej nieakceptacja, nienadążanie za zmianami (Fabiś, Szarota 2015, 14). Bardzo ważnym aspektem w realizacji potrzeby radzenia sobie jest samodzielność osób starszych. Oznacza ona przede wszystkim wiarę w swoje możliwości czy zdolności do działania w różnych sytuacjach (Hasińska, Tracz 2013, 93).

2. Potrzeby ekspresyjne obejmujące pragnienie wyrażania własnej osobowości lub indywidualności za pośrednictwem aktywności rodzinnej bądź społecznej (Pikuła, 2016). Rosnące znaczenie tych potrzeb jest wynikiem m.in. zmian kulturowych, które niesie ze sobą ponowoczesna rzeczywistość. *W postmodernistycznej rzeczywistości seniorzy coraz silniej doceniają znaczenie swobody jednostki i jej prawa do realizacji własnych, niekoniecznie tradycyjnych, dróg życiowych. Realizują swoje pasje, znajdują czas na indywidualny rozwój. Przyjęto wiec, że modernizacje seniorów można utożsamiać ze wzrostem ich aktywności* (Drzelak-Kostulska 2016, 14).
3. Potrzeby wspierania wynikają z altruistycznego pragnienia asystowania innym w rozwiązywaniu ich aktualnych problemów. Ważnym instrumentem ich realizacji okazuje się wolontariat. Uczestnictwo w wolontariacie niesie ze sobą możliwość realizowania wielu ważnych dla seniora potrzeb. Łączy się też z możliwością wykorzystania własnych doświadczeń, wiedzy i mądrości życiowej (Rynkowska 2016).
4. Potrzeby wywierania wpływu dotyczą sfery pragnień dokonywania zmian w funkcjonowaniu społeczeństwa, wywoływania pozytywnych zmian społecznych.
5. Potrzeby transcendentne polegają na radzeniu sobie z perspektywą i znaczeniem własnej śmierci, by uniknąć rozpaczy, a osiągnąć wewnętrzną integralność (Pikuła, 2016). Wynikają z pragnienia głębszego zrozumienia sensu egzystencji, zastanowienia się nad całym dotychczasowym życiem oraz nad własnym stosunkiem do religii.

Potrzeby osób starszych determinowane są wieloma czynnikami, takimi jak: płeć, poziom wykształcenia, wykonywany zawód, typ osobowości, stan zdrowia oraz struktura rodziny (Staręga-Piasek 1975, 133). Niehomogeniczność grupy społecznej, którą stanowią seniorzy, oznacza również różnicę w odczuwanych i zaspokajanych przez nich potrzebach. Zaspokojenie oraz zakres potrzeb osoby starszej są kształtowane w dużym stopniu przez jej sytuację: zdrowotną, ekonomiczna oraz społeczną. Pogarszająca się

sprawność fizyczna i stan zdrowia mogą powodować ograniczenia w realizacji niektórych potrzeb (np. integracji czy uczestnictwa). Sytuacja społeczna seniora może wpływać na zakres potrzeb, kształtując je, np. na potrzebę rozwoju, edukacji w sytuacji emerytury i możliwości, jakie stwarza zamieszkiwanie w dużym mieście, uczestnictwa społecznego w najbliższym otoczeniu (osiedla, parafie, stowarzyszenia czy pełnienie funkcji babci/ dziadka w przypadku posiadania wnuków).

2. Uniwersytety trzeciego wieku w województwie świętokrzyskim

W województwie świętokrzyskim funkcjonuje 18 UTW łącznie zrzeszających około 2 374 słuchaczy (dane na: 31 października 2022 r.). Instytucje te są prowadzone przez trzy organy:

1. Prowadzone przez jednostki samorządu terytorialnego:
– Uniwersytet Trzeciego Wieku Busko-Zdrój;
– Uniwersytet Trzeciego Wieku Pińczów;
2. Prowadzone przez stowarzyszenia:
– Uniwersytet Trzeciego Wieku Bodzentyn;
– Uniwersytet Trzeciego Wieku Masłów;
– Uniwersytet Trzeciego Wieku Opatów;
– Uniwersytet Trzeciego Wieku Staszów;
– Uniwersytet Trzeciego Wieku Wiślica;
– Uniwersytet Trzeciego Wieku Chęciny;
– Uniwersytet Trzeciego Wieku Jędrzejów;
– Uniwersytet Trzeciego Wieku Końskie;
– Uniwersytet Trzeciego Wieku Morawica;
– Uniwersytet Trzeciego Wieku Skarżysko-Kamienna;
– Uniwersytet Trzeciego Wieku Stąporków;
– Uniwersytet Trzeciego Wieku Ponad Czasem Kielce;
– Świętokrzyski Uniwersytet Trzeciego Wieku Kielce;
– Stowarzyszenie Uniwersytet Trzeciego Wieku Wyższej Szkoły Biznesu i Przedsiębiorczości w Ostrowcu Świętokrzyskim;
3. Prowadzone przez uczelnie:
– Sandomierski Uniwersytet Trzeciego Wieku Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa;
– Staropolski Uniwersytet Trzeciego Wieku w siedzibie Fundacji „Więź Pokoleń".

W maju 2023 r. uchwałą Fundacji RESTART powołano Świętokrzyski Klaster Uniwersytetów Trzeciego Wieku, do którego przystąpiło 11 UTW:

– UTW w Skarżysku Kamiennej,
– Uniwersytet Trzeciego Wieku w Bodzentynie,
– UTW w Starachowicach,

- Jędrzejowski Uniwersytet Trzeciego Wieku,
- Uniwersytet Trzeciego Wieku w Łopusznie,
- Świętokrzyski Uniwersytet Trzeciego Wieku w Kielcach,
- UTW w Staszowie,
- UTW w Łagowie,
- UTW w Morawicy,
- Chęciński Uniwersytet Trzeciego Wieku,
- UTW w Opatowie.

Podczas spotkania tworzącego klaster spośród UTW, które podpisały deklaracje przystąpienia, wyłoniona została także rada programowa.

Fundacja RESTART została koordynatorem Świętokrzyskiego Klastra Uniwersytetów Trzeciego Wieku i wspólnie z UTW działającymi na terenie województwa świętokrzyskiego będzie podejmować działania służące osiąganiu celów i realizacji zadań takich jak:

- wzmocnienie potencjału UTW z województwa świętokrzyskiego;
- stworzenie silnego podmiotu mającego wpływa na politykę senioralną w województwie świętokrzyskim;
- integracja UTW;
- podniesienie profesjonalizmu działań UTW;
- nawiązanie współpracy pomiędzy świętokrzyskimi UTW;
- poruszanie ważnych tematów związanych z polityką senioralną;
- kreowanie idei partnerstwa i współpracy;
- podejmowanie wspólnych działań służących rozwojowi świętokrzyskich UTW;
- podnoszenie jakości oraz oferty świętokrzyskich UTW;
- wprowadzanie innowacyjnych rozwiązań służących podnoszeniu atrakcyjności UTW;
- stworzenie silnej grupy upowszechniającej edukację senioralną;
- opracowywanie i wdrażanie nowych metod edukacji;
- popularyzacja profilaktyki gerontologicznej.

3. Metodologiczne założenia badań własnych

Przedmiotem badań uczyniłam potrzeby słuchaczy UTW z terenu województwa świętokrzyskiego. Mając zdefiniowany przedmiot badań, należy ustalić ich cele warunkujące skuteczne przeprowadzenie procesu badawczego (Pilch 2019, 62). Earl Babbie podaje trzy cele badań. Według autora badania społeczne mogą służyć wielu celom, jednak najbardziej i najczęściej określane są takie jak: eksploracja, opis, wyjaśnianie (Babbie 2003, 110).

Zatem celem przeprowadzonych badań było miedzy innymi zaspokojenie ciekawości badawczej związanej z poznaniem potrzeb słuchaczy świętokrzyskich UTW,

opis ich potrzeb oraz opis/ analiza programów kształcenia i wyjaśnienie, w jaki sposób – i czy w ogóle – zaspokajane są potrzeby osób starszych w UTW na terenie województwa świętokrzyskiego.

Określenie przedmiotu i celów badań nie wystarcza, by móc rozpocząć pracę badawczą. Głównym warunkiem jej podjęcia jest bowiem określenie problemu badawczego. Zgodnie z tym główny problem mojej pracy badawczej wyrażony został w pytaniu: „Jaka jest rola UTW w zaspokajaniu potrzeb seniorów?".

Rozwiązanie problemu głównego wymagało sformułowania problemów szczegółowych w postaci następujących pytań:

- Jak i na ile programy UTW realizują pięć potrzeb (Howarda McClusky'ego) osób starszych?;
- W jakim stopniu uczestnictwo w UTW zaspokaja potrzeby seniorów?;
- Jaka jest oczekiwana przez seniorów oferta UTW?

Obrana problematyka badawcza zdeterminowała wybór określonych metod gromadzenia danych, które posłużyły zebraniu informacji pozwolających odpowiedzieć na postawione problemy badawcze. W wyborze metod kierowano się również dążeniem do zgromadzenia danych empirycznych dla stosunkowo dużej liczby badanych, gdyż jedynie to pozwala na wysuwanie pewnych ogólnych wniosków i zdobycie określonej wiedzy na interesujący temat. W związku z tym w podjętych badaniach wykorzystano metodę sondażu diagnostycznego, która pozwala na poznanie badanego zjawiska na dużym obszarze i w krótkim czasie. Dla pozyskania jak najbardziej obiektywnych informacji posłużono się technikami badawczymi: analizą dokumentów oraz ankietą.

Ankieta, dystrybuowana w wersji papierowej, zawierała 7 pytań zamkniętych oraz 5 pytań metryczki. Analiza dokumentów natomiast opierała się na przygotowanej matrycy z 5 zagadnieniami opartymi o przyjętą klasyfikację potrzeb.

Badania zostały przeprowadzone w październiku 2022 r. wśród 18 UTW w województwie świętokrzyskim oraz wśród 340 (14,3% ogółu słuchaczy) ich słuchaczy i słuchaczek. Przedstawiciel każdego z UTW otrzymał 30 ankiet do rozdysponowania pomiędzy swoich słuchaczy i z rozdanych 540 zwrot wyniósł 63%,czyli 340 sztuk.

4. Wyniki badań własnych

W województwie świętokrzyskim (dane GUS na 31 grudnia 2021 r.) zamieszkuje 1 218 089 osób, w tym w wieku 60+ 338 988 – 27,83% ogółu ludności województwa.

Tabela 1. Seniorzy w województwie świętokrzyskim według płci i wieku w 2021 r.

Wiek	Płeć		Miasta		Wieś	
	mężczyzna	kobieta	mężczyzna	kobieta	mężczyzna	kobieta
60–64	42 956	46 513	19 564	24 116	23392	22397
65–69	39 448	46 476	19 118	25 487	20 330	20 989
70–74	28 911	38 369	14 621	20 985	14 290	17 384
75–79	14 146	22 070	7 292	11 444	6 854	10 626
80–84	10 069	20 100	4 969	9 958	5 100	10 142
85 i więcej	8 159	21 771	4 094	9 823	4 065	11 948

Źródło: GUS stan na 31 grudnia 2021 r.

Starając się przyjrzeć problemom badawczym, przede wszystkim warto zauważyć, żegłównym celem działalności UTW jest permanentne dokształcanie dorosłych nieaktywnych zawodowo, rozbudzanie ich aktywności intelektualnej, społecznej, psychicznej i fizycznej oraz upowszechnianie profilaktyki zdrowotnej, a także opracowanie metod edukacji i wdrożenie profilaktyki gerontologicznej oraz prowadzenie obserwacji i badań naukowych.

Tak zdefiniowane cele powinny być realizowane przez badane UTW w województwie świętokrzyskim. Niestety, oprócz umieszczenia odpowiednich zapisów w statutach czy regulaminach funkcjonowania, w praktyce nie zawsze tak się dzieje. Świętokrzyskie uniwersytety częściej zorientowane są na działalność integracyjną czy rozrywkowo-kulturalną niż na dokształcanie czy rozbudzanie aktywności intelektualnej.

Po przeanalizowaniu programów kształcenia na świętokrzyskich UTW należy stwierdzić, że uniwersytetami, które realizują wymienione cele, są tylko:

- Świętokrzyski Uniwersytet Trzeciego Wieku z siedzibą w Kielcach,
- Uniwersytet Trzeciego Wieku „Ponad Czasem",
- Chęciński Uniwersytet Trzeciego Wieku,
- Jędrzejowski Uniwersytet Trzeciego Wieku,
- Skarżyski Uniwersytet Trzeciego Wieku,
- Uniwersytet Trzeciego Wieku w Morawicy oraz
- Uniwersytet Trzeciego Wieku przy Akademii Nauk Stosowanych w Ostrowcu Świętokrzyskim.

Dalsza analiza programów i działalności wykazuje, iż aktywność tych UTW opiera się na regularnych spotkaniach zgodnie z semestralnymi rozkładami zajęć. Zajęcia prowadzone są w sposób tradycyjny, tzn. rok akademicki składa się z dwóch semestrów trwających średnio 4 lub 5 miesięcy, w formie wykładów zgodnie z planem podawanym przed inauguracją danego roku akademickiego oraz w formie warsztatów lub sekcji do wyboru.

Kadra prowadząca wykłady na świętokrzyskich UTW to często specjaliści z danej dziedziny, np. pielęgniarki, fizjoterapeuci, a także nauczyciele akademiccy

z Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach czy Politechniki Świętokrzyskiej, Staropolskiej Szkoły Wyższej czy Wyższej Szkoły Biznesu i Przedsiębiorczości w Ostrowcu Świętokrzyskim. Sekcje lub zajęcia warsztatowe prowadzone są głównie przez specjalistów czy trenerów z danej dziedziny, rzadziej przez słuchaczy poszczególnych UTW.

Jak wynika z analizy programów świętokrzyskich uczelni dla seniorów, tylko 7 z 18 UTW prowadzi działalność w ramach roku akademickiego podzielonego na semestry. Podstawowymi formami realizacji założonych celów są wykłady i dodatkowe zajęcia w formie warsztatów czy sekcji. Pozostałe UTW działalność opierają bardziej na integracji środowiska seniorów, rekreacji i spotkaniach incydentalnych czy projektowych. W sferze tej nie występuje pojęcie roku akademickiego czy podział na semestry. Wykłady planowane są na bieżąco i uzależnione albo od dostępności wykładowców, albo od możliwości pozyskania środków często projektowych na wynagrodzenie prowadzących zajęcia. Oferta tych uniwersytetów skupiona jest na wspólnych wyjściach do kina, teatru czy też organizacji spotkań integracyjnych opłacanych przez słuchaczy. Nawet UTW prowadzące swoją działalność przy uczelniach wyższych oprócz przestrzegania roku akademickiego i podziału na semestry nie realizują stałego, zaplanowanego programu zajęć. Działają raczej okazjonalnie, a tematyka wykładów czy sekcji związana jest bieżącymi wydarzeniami.

Z analizy umiejscowienia poszczególnych Uniwersytetów Trzeciego Wieku można zaobserwować, że tradycyjną formę funkcjonowania UTW prowadzą te organizacje, które mieszczą się w mieście wojewódzkim – Kielcach – lub większych miastach województwa świętokrzyskiego, dzięki czemu mają na pewno łatwiejszy dostęp do kadry prowadzącej zajęcia.

Od akademickiego charakteru uniwersytetów dalekie są natomiast te UTW, które mieszczą się na wsiach. Wiejskie UTW jako główny cel swojej działalności stawiają integrację seniorów z terenu danej gminy, dlatego też ich działania skupione są wokół organizacji czasu wolnego poprzez organizację różnego rodzaju spotkań, wyjazdów lub warsztatów głównie z zakresu rękodzieła. Wykłady prowadzone są tych UTW najczęściej dotyczą promocji i profilaktyki zdrowia oraz bezpieczeństwa. Tematyka w głównej mierze uzależniona jest od zasobów kadrowych, czyli – kadra z ośrodków zdrowia oraz z instytucji na co dzień dbających o bezpieczeństwo takich jak policja, straż pożarna czy pracownicy lokalnych banków.

Analiza realizowanych programów UTW pozwoliła pokazać, jakie potrzeby edukacyjne świętokrzyskich seniorów są realizowane w tych instytucjach. W większości zaspokajana jest potrzeba radzenia sobie z procesem starzenia się oraz potrzeby ekspresywne. W nieco mniejszym zakresie, a czasem w ogóle nie są zaspokajane, potrzeby wspierania, wywierania wpływu i transcendentalne.

Wyniki analizy programów w roku akademickim 2022/2023 pod względem proponowanych tematów zajęć pokazują ich silne skoncentrowanie na zaspokajaniu potrzeb ekspresywnych. Zajęcia artystyczne realizowane są na wszystkich świętokrzyskich UTW. Najczęściej mają charakter warsztatów z rękodzieła lub muzycznych. UTW

w ramach swojej działalności prowadzą również chór – Świętokrzyski Uniwersytet Trzeciego Wieku, Jędrzejowski Uniwersytet Trzeciego Wieku, Chęciński Uniwersytet Trzeciego Wieku.

Tematyka wykładów oscyluje wokół zagadnień rozwijających nowe zainteresowania, a także wokół aktywności pozwalającej na wyrażanie siebie. Przykładowe tematy to: „Podróż bez biletu – Meksyk"; „Costa Rica – refleksje z podróży"; „Tworzenie świec ręcznie rzeźbionych – wosk, parafina"; „Historia sztuki"; „Polubić Karkonosze"; „Saksonia"; „Kanony piękna na przestrzeni dziejów – wybory miss"; „Telefonia komórkowa 5G – aspekty techniczne, prawne i zdrowotne"; „Piękni szaleni (malarstwo)"; „Jak lekko i z dowcipem brać życia ciężary."; „Kompetencje kluczowe i ich znaczenie w procesie całożyciowego uczenia się"; „Kultura popularna jako ważny czynnik współczesnej socjalizacji"; „Pozory moralności w życiu jednostek i działaniach państwa"; „Reakcje na śmierć Józefa Stalina na przykładzie województwa świętokrzyskiego"; „Uniwersytety Trzeciego Wieku – tradycja i współczesność"; „Zespół zabytkowych negatywów w zbiorach Muzeum im. Przypkowskich w Jędrzejowie"; „Miasto i Gmina – wczoraj i dziś"; „Jędrzejowskie Opactwo Cystersów w czasach współczesnych po roku 1945"; „Status kobiety w kulturze Islamu"; „Życie w Afryce – Tanzania"; spotkanie z autorką książki *Czyn i łza*; „Wspomnienia z Górki. Dr Judym z Górki w Busku-Zdroju. Rzecz o miłości do chorych dzieci"; „Rola języka w życiu codziennym"; „Stefan Żeromski – pisarz ziemi świętokrzyskiej"; „Europa wielokulturowa – sąsiedzi ze Wschodu"; „Filozofia jako nauka. Historia filozofii. Wybitni przedstawiciele i ich poglądy".

W ramach dodatkowych działań zaspokajających potrzebę ekspresji prowadzone są również zajęcia z fotografii, sztuki, malarstwa, koło brydżowe, sekcja podróżnicza, kabaretowa, tańca.

Zaspokojenie kolejnej potrzeby –radzenia sobie – przejawia się głownie poprzez realizację zajęć/ warsztatów czy sekcji z zakresu tematyki prozdrowotnej, zajęć pozwalających na adekwatne funkcjonowanie w społeczności czy rożnego rodzaju kursów oświatowych takich jak: obsługa komputera czy lektoraty językowe. Tematyka wykładów to między innymi: „Przeszczepianie narządów w Polsce"; „Prawo konsumenta – wskazówki praktyczne"; „Współczesne zagrożenia terrorystyczne"; „ Suplementacja diety w obecnych czasach: moda czy konieczność?"; „ Problemy dotyczące zagrożenia, wynikające z możliwości użycia broni atomowej w Europie"; „Ekonomia na co dzień"; „Recepta na młodość"; „Stan zdrowia mieszkańców woj. świętokrzyskiego"; „Media we współczesnym świecie"; „Bezpieczeństwo przeciwpożarowe"; „Praktyczne aspekty prawa spadkowego"; „Ważne sytuacje kryzysowe w dobie społecznego ryzyka"; „Prawa człowieka w sądzie"; „Przemoc w rodzinie"; „Zdrowy styl życia osób 60+"; „Łagodne zaburzenia poznawcze w ujęciu neuropsycholoicznym"; „Kleszcze – bolerioza"; „Higiena głosu i słuchu".

Potrzeby wspierania w przypadku badanych UTW opierają się głownie na działaniach wolontaryjnych na rzecz zwierząt i placówek dla dzieci, a w ostatnim okresie na

rzecz pomocy uchodźcom. Z analizy programów UTW wynika, że 8 UTW prowadzi takie działania, a co za tym idzie zaspokaja potrzebę wspierania.

Najrzadziej w programach kształcenia słuchaczy Świętokrzyskich UTW można znaleźć realizacje potrzeb transcendentalnych. Przejawia się ona głównie w tematyce wykładów, które dosyć rzadko znajdują się w planie zajęć. Tematy, które w roku akademickim 2022/2023 pojawiły się w programach, to tylko: „Chrześcijaństwo na krawędzi – świat pustych kościołów"; „Sakrament pokuty w kościele katolickim"; „Religia we współczesnym świecie".

W badaniach ankietowych wzięło udział 340 słuchaczy Świętokrzyskich Uniwersytetów Trzeciego Wieku w tym 85% kobiet.

- 79% badanych to słuchacze UTW, a 21% to członkowie Zarządów UTW.
- 91% badanych to osoby w wieku 60–75 a 9% to osoby w wieku 76–90 lat.
- wśród badanych nie było osób powyżej 90. roku życia.
- Ze względu na siedzibę UTW 49% to słuchacze z UTW w gminach miejsko-wiejskich, 28% z gmin miejskich i 23% z gmin wiejskich.

Z analizy ankiet przeprowadzonych wśród słuchaczy UTW wynika, że najbardziej zaspokajaną jest potrzeba radzenia sobie – 87% badanych wskazało zaspokojenie tej potrzeby jako najważniejszą. Na drugim miejscu znalazły się potrzeby ekspresywne – 67%.

Analiza zebranych odpowiedzi dotyczących oczekiwań słuchaczy UTW wobec oferty przy jednoczesnym zaspokajaniu ich potrzeb edukacyjnych pokazuje, że wśród aktywności, w których chcieliby uczestniczyć, największym zainteresowaniem cieszą się zajęcia artystyczne, występy, chór, zajęcia ruchowe, spotkania, wyjazdy i wycieczki integracyjne, rozwój zainteresowań. Następnie duże oczekiwania słuchacze kierują względem różnego rodzaju zajęć prozdrowotnych oraz związanych z ich bezpieczeństwem w życiu codziennym, a także kursów językowych. Analiza pokazuje, iż słuchacze świętokrzyskich UTW najbardziej zainteresowani są zaspokajaniem potrzeb ekspresywnych i radzenia sobie.

Zakończenie

Odpowiadając na pytanie, w jaki sposób świętokrzyskie UTW zaspokajają potrzeby seniorów, pozwolę przypomnieć obraną przeze mnie typologię potrzeb zaproponowaną przez Howarda McClusky'ego:

- potrzeby radzenia sobie z procesem starzenia się,
- potrzeby ekspresyjne,
- potrzeby uczestnictwa w społeczności,
- potrzeby wpływu na własne życie, jego warunki i podejmowane decyzje życiowe,
- potrzeby transcedentalne.

Główny problem badawczy miał postać: „Jaka jest rola UTW w zaspokajaniu potrzeb seniorów?". Odpowiedź na to pytanie jest oczywista – UTW w życiu seniora odgrywa bardzo ważną rolę. Jest to miejsce, w którym mogą być zaspokajane wszystkie zdefiniowane w artykule potrzeby. Z analizy programów i oferty kształcenia oraz ankiet przeprowadzonych wśród słuchaczy wynika, że wszystkie potrzeby seniorów są zaspokajane przez UTW. Głównie są to potrzeby ekspresywne i radzenia sobie. Na podstawie badań prowadzonych wśród słuchaczy należy sformułować wniosek, że jest to przede wszystkim potrzeba radzenia sobie, a na drugim miejscu znalazły się potrzeby ekspresywne. Natomiast według analizy programów kolejność jest odwrotna i wynika z tegi, że na pierwszym miejscu w roku akademickim 2022/2023 były zaspokajane potrzeby ekspresywne, a na drugim potrzeba radzenia sobie.

Kolejne potrzeby, zarówno w programach, jak i w odpowiedziach ankietowanych są realizowane, ale znajdują się na dalszych miejscach. Natomiast z analizy oczekiwań słuchaczy i słuchaczek względem zaspokajania ich potrzeb wynika, że one również oscylują głównie wokół potrzeb ekspresywnych i potrzeby radzenia sobie.

Literatura

Grzelak-Kostulska, Elżbieta. 2016. *Seniorzy w Polsce w świetle procesów modernizacyjnych*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.

Fabiś, Artur, Szarota, Zofia. 2015. Doświadczanie starości. Jej zalety i trudy – w opiniach słuchaczy UTW, *Edukacja Dorosłych*, 2 (73).

Hasińska, Zofia,. Tracz, Ewa, 2013. Rola uniwersytetów trzeciego wieku w aktywnym starzeniu się. *Nauki Społeczne. Social Sciences*, 1 (7).

Hrapkiewicz, Helena. 2005. Potrzeby osób w wieku starszym i próba ich realizacji. W. *Seniorzy w rodzinie, instytucji i społeczeństwie. Wybrane zagadnienia współczesnej gerontologii.* Red. Fabiś, Artur, 103–112. Sosnowiec: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Zarządzania i Marketingu.

Babbie, Earl. 2003. *Badania społeczne w praktyce*, Warszawa: PWN.

Kamiński, Aleksander. 1974. *Funkcje pedagogiki społecznej*. Warszawa: PWN.

Maslow, Abraham. 2009. *Motywacja i osobowość*. Warszawa: PWN.

Parnowski, Tadeusz. 2007. Psychologiczne starzenie się człowieka. W. *Geriatria z elementami gerontologii ogólnej*. Red. Tomasz. Grodzicki, Józef. Kocemba, Anna. Skalska, 31–36. Gdańsk: Via Medica.

Pilch, Tadeusz. 2019. *Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe.* Warszawa: Żak.

Pikuła, Norbert. G. 2016. *Poczucie sensu życia osób starszych. Inspiracje do edukacji w starości.* Kraków: Wydawnictwo Impuls.

Reykowski, Janusz. 1975. *Teoria motywacji a zarządzanie*. Warszawa: PWE.

Rynkowska, Dorota. 2016. Rola i znaczenie aktywności społecznej seniorów. *Annales I – Philosophy and Sociology*, 41 (2).

Strzelec, Maria. 2008. Potrzeby osób w podeszłym wieku w nauczaniu Jana Pawła II. W. *Dorosłość wobec starości. Oczekiwania – Radości – Dylematy.* Red. Renata Konieczna Woźniak, 179–186. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.

Staręga-Piasek, Joanna. 1975. Niematerialne potrzeby ludzi starszych. W. *Starzenie się i starość w badaniach gerontologicznych w Polsce. Pamiętniki I Zjazdu Naukowego Polskiego Towarzystwa Gerontologicznego, Warszawa 2–3 grudnia 1974 r.* red. Piotrowski Jarosław. Polskie Towarzystwo Gerontologiczne.

Strealau, Jan. (red.) 2000. *Psychologia. Podręcznik akademicki*. Gdańsk: GWP.

Informacje o autorce

Renata Miszczuk – dr, zainteresowania oscylują wokół osób starszych, seniorów głównie ze środowisk wiejskich, uniwersytetów trzeciego wieku, procesu deinstytucjonalizacji usług społecznych na rzecz seniorów, potrzeb i oczekiwania seniorów.

Kontakt:

Adres e-mail: renata_miszczuk@wp.pl

Adres korespondencyjny: Uniwersytet Jana Kochanowskiego Kielce, Wydział Pedagogiki i Psychologii, ul. Krakowska 11, 25–021 Kielce